
KRITIKAI SZEMLE

KIÁLLÍTÁS

A PÉTERVÁRADI SZIKLA LAKÓIRÓL

Sorok a Péterváradi vár múltját bemutató kiállításról

Kezdetben volt a szikla. A péterváradi szikla, amely régebben is a Dunát uralta, s amely ősidők óta stratégiaileg fontos hely volt: kedvező fekvésénél fogva a történelem során mindig biztonságot, védelmet nyújtott lakóinak, ezért értékes, megbecsült otthona, tartózkodási helye volt népeknek, nemzeteknek, hadseregeknek. Koronázott és koronázatlan fők húzódtak itt meg zord időkben, s kerestek rajta menedéket. Sokféle nemzet találkozóhelye volt, s közülük mindegyik, aki a sziklát lakta, nyomot hagyott rajta. Méghozzá jól kitapintható, kézzelfogható nyomokat, amelyek nemrég a régészásó nyomán gazdag leletgyűttes alakjában bukkantak elő az egymás fölött elhelyezkedő történelmi rétegekből.

A vár gazdag múltjára főképpen az utóbbi két évben végzett leletmentő ásatások vetettek sok fényt, amelyet két kiváló szakember, Ózer Ágnes történész, muzeológus, valamint Radovan Bunardžić archeológus felügyelt és irányított, megannyi szakember és alkalmi munkatárs közreműködésével. Nem véletlen tehát, hogy a közelmúltban megnyílt, nagy érdeklődést kiváltó impozáns kiállításnak is ők voltak a szerzői, megálmodói.

A leletmentés során napvilágra került több ezernyi tárgyi bizonyíték – amelyekből a legértékesebbek a kiállításon is megtekinthetők –, immár teljesen új, meglepő és impozáns képet formál a péterváradi szikla egykori lakóiról, de magáról a várról is, meg annak régészeti jelentőségéről. Olyannyira újat, hogy e leletgyűttes szakmai értékelése után a Duna Gibraltárját immár a Balkán legjelentősebb régészeti lelőhelyeként kell számon tartania a szakiro-

dalomnak, emellett, európai viszonylatban is módosításra szorul e hely történelmi jelentősége. Hiszen most már bizonyított tény, hogy a péterváradai szikla már a kései paleolitikumban (i. e. 50 000–60 000 évvel ezelőtt) lakott hely volt, s különösen fontos, hogy azóta is *folymatosan* lakták. Nem meglepő tehát, hogy egyik-másik lelet több tízezer éves. Az itt felszínre került kőszerszámok és egyéb tárgyak (amelyek a vinčai, vinkovci és vučedoli kultúrához tartoznak) szerbiai viszonylatban is a legrégebb felszínre került leletek. A szakembereket elsősorban az őskori leletek gazdagsága lepte meg.

Látványos továbbá az időszámításunk első századaiból származó római kori anyag is. A feltárás során számos égetett agyagból készült edény, korsó, tányér, olajméces, valamint több, fémből és üvegből készült használati tárgy, sisakrész meg szignált római kori téglá került elő. A legtetszetősebb római kori leletek egyike minden bizonnyal a fémből készült, szárnyas Ámor-szobrocska, amely a kiállításon is megtekinthető. A római kori réteg feltárásakor nyert bizonyítást, hogy a péterváradai sziklán állt egykor a Cusum nevű katonai erődítmény, amelynek tövében egy ugyancsak római kori civil település nyomaira bukkantak.

A középkori anyag közül számunkra a legérdekesebb a magyar vonatkozású, amely jeles magyar főurak és uralkodók ittlétét is dokumentálja. A középkori vár (amelynek falai a mostani vár Duna felőli oldalán bukkantak elő) nem egy magyar uralkodónak nyújtott menedéket és biztonságot, lévén hogy mo-csarak vették körül. Annak idején több Árpád- és Anjou-házi király is felkereste: IV. Béla, III. András, Károly Róbert több ízben is, I. (Nagy) Lajos, Zsigmond, Corvin Mátyás és mások. 1463-ban Mátyás király itt kötött szövetséget a velenceiekkel.

IV. Béla idején kerültek a ciszterci rend szerzetesei Péterváradra, és így nem véletlen, hogy a régészek (éppen az Újvidéki Városi Múzeum jelenlegi épülete alatt) meglelték a Boldogságos Szűz Máriának szentelt középkori apátság alapjait, amelyet az okmányok első ízben 1237-ben említenek. Rábukkantak nemcsak a falakkal körülvett rendház, hanem egy háromhajós, gót stílusú bazilika alapjaira is a XIII. század második feléből, amely becslések szerint több mint 60 méter hosszú és mintegy 40 méter magas volt. Eközben felszínre kerültek a gótikus támasztóívek meg a templom fedésére használt cserép darabjai is. A kiállításon a templom számítógép segítségével rekonstruált kül- és beltere is látható.

A középkori anyagból még említést érdemel, hogy (többek között a Duna alacsony vízállásának köszönhetően) meglelték a vár tövében létezett egykori kikötőt, meg egy középkori őrtornyot is. A kort reprezentáló tárgyak közül említést érdemelnek a mázas kályhacsempék, a liliommintás padlócssempék, kelyhek és edények, főképpen pedig a tetszetős, festett, barna és halványzöld díszítésű tálak és tányérok.

Végezetül, ugyancsak figyelemre méltó és a látogatóhoz talán a legközelebb áll a vár úgynevezett osztrák időszaka, amelynek fontos dátuma 1692. október 18-a, amikor is Karl Eugen de Croy ünnepélyesen elhelyezte (a régi középkori vár maradványaira épült) új erődítmény alapkövét. A várat Sebastian Vauban francia hadimérnök tervei alapján építették fel 1692 és 1780 között. A 112 hektáron kiépített erődrendszer a legnagyobb Délkelet-Európában, európai viszonylatban pedig a második hely illeti meg. Ma egyik idegenforgalmi látványossága és egyben jelképe is a régi óratorony, amelyen (fordított logikával) a kismutató mutatja az órákat, a nagy pedig a perceket. Az osztrák időszak tárgyai közül a pipák, érmek, fegyverek, térképek, edények stb. mellett figyelmet érdemel az az 1716-ból származó rézmetszet is, amely a Pétervárad melletti csatát ábrázolja.

Nem túlzás, ha azt mondjuk: régen nem láttunk erre felé ily nagyméretű, gazdag és színvonalas régészeti kiállítást, amelynek tudományos fajsúlya is számottevő, hiszen a Péterváradi vár múltjának több ezer éves folytonosságát dokumentálja. Mondhatnánk, hogy itt, ezen a kiállításon végül összeállt a kép, amely részleteiben sokkal gazdagabb, mint az eddigi. A bemutatott anyag is bizonyítja, hogy a Péterváradi vár története immár régészeti leletekkel is „le van fedve”. E kiállítás nyomán teljesen új fényben, mondhatnánk teljes szépségében mutatkozik meg e vár a látogatók előtt. Ezért is érdemes megtekinteni.

NÉMETH Ferenc

HOL VOLT, HOL NEM VOLT SZABADKA

Milyen az a város, amely annyira meghatározó sok művész életében, hogy bár eltávoztak onnan, egy kiállítást szentelnek neki?

Szombathy Bálintot, az egyik kiállító művészt idézem: „Örök érvényű metafora, néhány művész számára maga a kezdet, a szülőváros; mások számára pedig olyan átmeneti állomás, amely a testi-lelki formálódás és érés próbaterpe, ugyanakkor a szellemi elrugaszkodás biztos pontja.”

Hol volt, hol van Szabadka? – Erre nem egyszerű felelni – most csak érintőlegesen mondanék el néhány dolgot erről a városról, amelyhez minden kiállított kép, minden tárgy, az elhangzó irodalmi alkotás, zene valamilyen formában kötődik.

Szabadka helyén már a kora középkorban éltek emberek, írásban mint települést először 1391-ben említik egy oklevélben, a valamikori Maria Theresiapolist, szabad királyi várost, a Délvidék legmeghatározóbb, a 19. századi Magyarország harmadik legnagyobb, majd Trianon után a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, később Jugoszlávia legészakibb határvárosát, most Szerbia és Montenegró Köztársaság részét.